

MÓDSZERTANI AJÁNLÓ

tanárok számára a

KECSKEMÉTI ISKOLA-
ÉS OKTATÁSTÖRTÉNET
CÍMŰ VIRTUÁLIS KIÁLLÍTÁS,

mint oktatási tartalom
felhasználására

Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár
Kecskemét, 2020

MÓDSZERTANI AJÁNLÓ TANÁROK SZÁMÁRA A
KECSKEMÉTI ISKOLA- ÉS OKTATÁSTÖRTÉNET
CÍMŰ VIRTUÁLIS KIÁLLÍTÁS, MINT OKTATÁSI TARTALOM FELHASZNÁLÁSÁRA

BEVEZETÉS

A Katona József Megyei Könyvtár virtuális kiállítás formájában mutatja be a gyűjteményéből válogatott, régi kiadású, védett dokumentumokat. Az érdeklődők hozzáféréseinek megkönnyítése mellett ez a munka műtárgyvédelmi szempontból is hasznos. A kiválasztott könyvek és iskolai értesítők ma már ritkaságnak számítanak és jelentős művelődéstörténeti értéket képviselnek. Üzenetet hordoznak a város 19-20. századi oktatás-és művelődéstörténetéről, helyi szerzőkről, a könyvkiadás történetéről is. A várostörténeti korszakokat tekintve a kiadványok többsége a 19. század végéhez és a 20. század elejéhez köthető, legkorábbi a reformkorból származó tankönyv, a legkésőbbi pedig iskolai értesítő 1942-ből.

A digitalizált anyag két területre összpontosít:

1. Természettudományos oktatás és ismeretterjesztés, természettudományos könyvek.
2. Kecskemét zenei életének és oktatásának története, a zeneiskola története, dalkultúra, dalárdák és városi rendezvények.

A virtuális kiállításban bemutatott könyvek, tanulmányok, cikkek, értesítők íróiról, szerkesztőiről elmondható, hogy kiemelkedő tanárok és tudósok, tágabb szakmai körökben is ismert helyi szerzők voltak. A digitalizált anyag jelentősége és aktualitása: művelődéstörténeti és tudománytörténeti értékkel bíró dokumentumok hozzáférési lehetősége, elméleti ismeretek tárháza, ismeretszerzési lehetőség. Több tantárgyhoz is kapcsolható, tanórán kívüli oktatásban és művelődésben is hasznosítható.

A több ezer oldalnyi archív anyagban mai társadalmunkat, mindennapjainkat érintő, jelenleg is aktuális, örökérvényű témák és megállapítások is felfedezhetők, ezekre külön is felhívjuk a figyelmet.

TATAI ANDRÁS, A POLIHISZTOR TUDÓS TANÁR

Tatai András (1803-1873) a kecskeméti református kollégium tanára, számos korabeli tankönyv szerzője. Tanulmányait a debreceni kollégiumban és külföldi egyetemeken végezte, pályája kezdetén volt segédlelkész, később a pesti református teológia tanára is. Leghosszabb ideig Kecskeméten élt és tanított, 1831-től a református főiskola tanára, 1867-68-ban a jogakadémia igazgatója. Híres diákok (pl. Jókai Mór, Muraközy János) tanára, fontos egyházi tisztségek viselője. Cikkei, egyházi és gyászbeszédei egyházi és világi lapokban jelentek meg. 1848 márciusában, a forradalom hírére az ő vezetésével szerveztek fáklyás felvonulást a kecskeméti református diákok. A főiskolán több tantárgyat tanított: latin, görög, német, természettudományok, történelem, bölcsészet, jog. Görög nyelvtana a kecskeméti Szilády nyomda egyik első kiadványa volt. Kiadott munkáin kívül kéziratban is maradtak tankönyvei. Óráit saját kéziratai alapján tartotta. Ifjúkorában magyar és latin nyelvű költeményeket is publikált.

A virtuális kiállítás részét képező, digitalizálásra került tankönyvek ma már ritkaságok, fontos tudománytörténeti és művelődéstörténeti dokumentumok. Az 1835-36-ban megjelent Tiszta Mathesis című tankönyve még a pesti Landerer nyomdában látott napvilágot.

Ugyanitt jelent meg 1842-ben a Deák Grammatica (Nyelvtani gyakorlatokkal, Cornelius Nepos jeles hadvezérek életleírásaival s Phaedrus Aesopusi meséivel...). Elemi mértan című tankönyvének első része már a kecskeméti Szilády nyomdában készült 1842-ben, a második és harmadik pedig 1844-ben. Tatai Andrást jól jellemzik a könyv bevezetőjében írt sorai is:

"Miután az 1836-ban kiadott „Tiszta Mathesis’ kezdete című kézikönyvem’ példányai mind elfogytak: szükség vala, vagy más munkáját vennem fel oktatásimon vezérkönyvül; vagy magamét újólá adnom ki. Nem egészen szűkölködünk ugyan – hála az égnek ! – már édes anyanyelvünkön írott, ’s illy célra is használható, mértani jeles munkákban: de hogy én, mások mellett ezeket is, inkább egy új kézikönyv’ kidolgozásában kívántam használni, mint közülök bármelyiket felvenni: erre részint azon nézet bíra, miszerint tanuló ifjaink kezébe, kézikönyvek’ kiadása végett alakult egyesületünk nemes lelkű segélyével, a’ létezőknél olcsóbbat kívántam juttatni;– részint azon szerény óhajlás, hogy a’ mértan’ honunkban még meglehetősen kopár mezején egy fűszállal ez által is több legyen."

Tatai Andrást az általa tanított tantárgyak és nyomtatásban megjelent munkái alapján sokan komor és unalmas embernek képzelnék. A fennmaradt adatok szerint tanítványai kedvelték, humora, szellemessége és a főiskolai esetek révén alakját kecskeméti anekdoták is őrzik.

Javaslat a feldolgozáshoz:

- ***Melyik az a kecskeméti épület, amelyikben Tatai András tanított?***
- ***Gyűjtsenek legalább 5-öt Aesopus (Esopus) meséiből (példázataiból)!***
- ***Keressék meg a Tatai András korában alapított kecskeméti nyomda helyét!***
(Szilády nyomda)

TERMÉSZETTUDOMÁNYOS OKTATÁS ÉS ISMERETTERJESZTÉS

(Állami Főreáliskola és Természettudományi Társulat)

A természettudományok oktatása a református kollégiumban és a piarista gimnáziumban is magas szinten folyt, mindkét intézményben jeles tudós tanárok oktattak. A 19. században létrehozott új iskolatípus, a főreáliskola hivatalból is nagyobb hangsúlyt fektetett ezekre a tárgyakra. Kecskemét kiemelkedő természettudós tanárai közül többen is reáliskolai, majd főreáliskolai tanárok voltak, ezért ezt az intézményt részletesebben is bemutatjuk.

Az állami főreáliskola az 1850-es években létrejött alreáliskolai előzmények után, 1870 őszén nyílt meg állami támogatással és a város által biztosított épületekben. Az intézmény igazgatójává dr. Dékány Rafaelt nevezték ki. Az 1878-ig 8 osztályossá fejlődött főreáliskolában az első érettségi vizsgákat 1879-ben tartották. Az első években több épületben, ideiglenes helyeken működött, majd 1892-ben kapta meg véglegesen a volt zsandárkaszárnya használati jogát; amelynek Jókai utcai részén átalakításokra és bővítésre is sor került. Az új, korszerű iskolaépület 1914-ben épült fel (ez ma a Katona József gimnázium épülete).

A reáliskola tantervében a gimnáziumokban is oktatott tantárgyak szerepeltek, de latin helyett német és francia nyelvet tanítottak. Rajzórákra és a reáltárgyakra a gimnáziumokénál nagyobb óraszámot fordítottak. A tanárok szakmai munkáját és a diákok felkészülését tanári és ifjúsági könyvtár, valamint több szertár anyaga segítette (történelmi, földrajzi, állattani, növénytani, ásvány-és földtani, vegytani, természettani, geometriai rajzszertár, szabadkézi rajzszertár, Dékány-féle éremgyűjtemény.) A tanulók órán kívüli képzését szolgálta a reáliskola önképzőköre. 1870-től 1895-ig összesen 1303 tanulót vettek fel az intézménybe, többségük más településről érkezett. Dékány Rafaelt követően Szarka Mihály látta el az

igazgatói teendőket, majd a polihisztor paptanár, Hanusz István, aki a földrajz és történelem mellett rendkívüli tárgyként a latin nyelv tanítását is vállalta. (1886-tól helyettes igazgató, 1888-tól 1909-ig kinevezett királyi igazgató.)

A tanári kar tagjai között több tudományos felkészültségű, országos hírnevet szerzett pedagógus volt. 1870-71 telétől kezdve a felnőttek oktatását célzó előadásokat szerveztek az iskolában. Részt vettek az 1874-ben megalakult Kecskemétvidéki Természettudományi Társulat munkájában. 1878-1883 között Böjti estélyek címmel rendeztek felolvasó ciklusokat. Bevételeiből hozták létre a főreáliskola szegénysorsú tanulóinak támogatására a „Segítő egyesületet.” Részt vettek az Országos Középiskolai Tanáregyesület 1883 őszén megalakult Kecskeméti Körének munkájában, majd az 1884 elején megszervezett Fölolvasó Társaság szervezésében és programjaiban. A főreáliskolai tanárok közül többen is aktívan részt vettek a helyi közéletben, Dékány Rafael, Hanusz István és Habina János a Kecskeméti Lapok című helyi újság szerkesztésével is kivívták az elismerést. Krécsy Béla vegytani kutatásairól, Seeman Kálmán rajztanár restauratori tevékenységéről, Hollós László ártézi kútfúrásairól is nevezetes volt.

Az Országos Középiskolai Tanáregyesület budapesti rendezvényén, 1891-ben az iskola tudományos kutatóként és íróként számon tartott tanárai huszonöt önálló kötetet mutattak be a szakmai közönségnek. Dékány Rafael középiskolai természettan, vegytan és földrajz tankönyvek fordítását és átdolgozását jelentette meg. Hanusz István számtalan ismeretterjesztő cikke mellett a földrajz, a növény-és állatvilág témaköréből írt önálló munkákat. Zimmermann Jakab elemi és polgári iskolák számára állított össze történelem, földrajz, természettan és természetrajz tankönyveket. Hornyik József legismertebb munkája a kecskeméti írók rövid életrajzát és munkásságukat tartalmazó összeállítás. Szemák Istvántól német nyelvi tankönyvek, Wisinger Károlytól ásvány-és vegytani munkák jelentek meg. Vajda Viktor és Willer József irodalmi munkásságukkal és műfordításokkal jeleskedtek. Perényi József külföldi folyóiratokban is megjelent állattani, valamint szőlészeti közleményeket írt. Bodrogi Lajos és Liszka Béla színházi kritikákat, szépirodalmi munkákat tettek közzé, Roediger Lajosnak orvosi témájú cikkei jelentek meg. Szántó Kálmán polgári és felsőbb leányiskolák, középiskolák és tanítóképzők számára is írt magyar nyelv és irodalom tankönyveket. Hollós László, mint a világ egyik legjobb mykológusa (gombaszakértője) elsősorban az e témakörben kiadott tudományos könyveivel vált ismertté, de írt útirajzokat, kisebb növénytani és földrajzi, sőt régészeti közleményeket, és ismeretterjesztő cikkeket is. A kecskeméti Főreáliskolában 1895-ben kettős jubileumot ünnepeltek: az intézmény fennállásának 25. évfordulóját és az igazgató, Hanusz István 30 éves tanári jubileumát. Hollós Lászlót mycologiai kutatásai elismeréseként a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjai közé választották, a matematikai és természettudományi osztályba. A két tanárt a főreáliskola tantestülete 1904. június 1-én társasvacsora keretében ünnepelte, a református főgimnázium és a piarista gimnázium tanári karával együtt.

A Kecskemétvidéki Természettudományi Társulat, mint tudományos és ismeretterjesztő céllal létrehozott társulat alakuló közgyűlésére 1874. január 18-án került sor a kecskeméti városháza nagytermében. A Parragh Gedeon református gimnáziumi tanár által kidolgozott alapszabály értelmében a társulat célja „...általában a természettudományok terjesztése és művelése különösen Kecskemét és vidéke természeti viszonyainak kutatása és ismertetése.” A szervezők főként a helyi középiskolák tanárai közül kerültek ki. A belügyminiszteri jóváhagyást követően 1874. május 25-én (pünkösd másnapján) zajlott az ünnepélyes közgyűlés, amelyen megválasztották a társulat tisztségviselőit, szakosztályait és választmányát. A szakosztályok tagjai gyűléseiken rendszeresen tartottak tudományos felolvasásokat, ezenkívül népszerűsítő, ismeretterjesztő rendezvényekre is sor került (a meghívók tanúsága szerint ezeket pl. a főreáliskola dísztermében tartották.) A tagok a tudományokat népszerűsítő és eredményeiket közvetítő előadásaik mellett időnként a helyi

sajátosságokból fakadó, közérdekű feladatokat (méréseket, kísérleteket) is elláttak. A társulat hivatalos működése 1880-ban szakadt meg. Az előadások, felolvasó estek azonban folytatódtak, mindenekelőtt a reáliskola tanári karának szervezésében és aktív részvételével.

Javaslat a feldolgozáshoz:

- *Melyik utcában volt a Főreáliskola épülete?*

- *Hol épült új iskolaépület a Főreáliskola számára, a későszecesszió stílusában, 1914-ben?*

HANUSZ ISTVÁN ÉS MUNKÁI

Hanusz István (Vác, 1840. dec. 1 - Kecskemét, 1909. febr. 7.) a váci, pesti és szegedi piarista iskolákban végezte tanulmányait. Mint katolikus pap, tiszteletbeli esperes és címzetes prépost címet viselt. 1865-től a kiskunfélegyházi városi algimnázium hittantanára, 1871-től a kecskeméti főreáliskola tanára, 1886-tól igazgatója. A Földrajzi Társaság és a Természettudományi Társaság alapító tagja volt. Kecskeméti kötődései közül az egyik legjelentősebb tény az, hogy szerkesztőként felvirágoztatta és elismertté tette a Kecskemét Lapokat, amelyben számos tartalmas írást, köztük természettudományos témákkal foglalkozó ismeretterjesztő cikket jelentetett meg. Alapító tagja volt a Kecskemétvidéki Természettudományi Társulatnak, egyik irányítója és szervezője a Felolvasó Körnek, majd a Katona József Körnek, számos tudományos és ismeretterjesztő előadást tartott, felolvasó esteket, felnőttoktatásokat szervezett. 1896-ban tagja volt az ezredéves kiállítás szervező bizottságának. Országos hírű szerzőként, a természettudományi tudományos ismeretterjesztés kiemelkedő képviselőjeként tartották számon. Földrajzi, természetrajzi, meteorológiai, és tanügyi munkákat egyaránt írt. Több száz cikke jelent meg, köztük Kecskemétet és környékét bemutató földrajzi, néprajzi, természetismereti, helytörténeti témájú írások is. Tanulmányait közölte a Természettudományi Füzetek, a Földrajzi Közlemények, a Kecskeméti Nagy képes Naptár, kisebb írásait a Kecskeméti Lapok, a Budapesti Hírlap és más lapok is. A kecskeméti főreáliskola értesítőiben a tan évekről szóló beszámolók mellett a magyar történelemhez és népelethez is kötődő, érdekes művelődéstörténeti tanulmányait is olvashatjuk. Például: Magyar történeti emlékeztetők a fák birodalmából; Állatregék hazai történetünkben és népmondáinkban; A hazai földrajz életéből stb.

Fő művei közül a virtuális kiállítás számára hét könyve került digitalizálásra. (Képek a növényvilágból. Léva, 1887., Az állatok világából. Bp. 1890., A nagy Magyar Alföld földrajzi jellemképekben. Kecskemét, 1895., Déle Európából. Pozsony, 1896., Középe Európából. Pozsony, 1897., A magyar haza földrajzi és néprajzi jellemképekben. Kecskemét, 1901., A fák birodalmából. Bp. 1903.)

Képek a növényvilágból. Léva, 1887.

Hanusz Istvánnak ez a könyve ma is érdekes olvasnivaló, a természetbarátok és növénykedvelők számára pedig vonzóak lehetnek az ilyen fejezetcímek: virágok menyegzője, méheink étlapja, a piros gyűszűvirág és testvérei. Mint több más írásában, itt is idéz irodalmi alkotásokat, népmondákat, legendákat, és néprajzi kitekintést is tesz. Külön fejezetet kapott pl. Szent László füve, Csaba füve, a gyapot, a föld legismertebb kultúrnövénye (a tők) és a magyar nemzeti fa (=diófa).

Az állatok világából szépen illusztrált lapjain a teljes állatvilág bemutatására törekedett, és itt sem maradt el a versek, dalok, népszokások felidézése. (Szűkebb hazánkat illetően érdekes fejezetek: a tiszavirág, a nyúl, a bíbic és a bíbictojás szedés). A bakkecskét nem szokványos összefüggésben mutatja be: az állatok szagáról szóló részben. Azért is említjük meg külön, mert a bakkecskét ábrázoló rajz emlékeztet arra a bakkecske ábrázolásra, amely Kecskemét címerében látható.

A nagy Magyar Alföld földrajzi jellemképekben című kötet vízrajzi, talajtani, éghajlati fejezetekben igyekszik teljes képet adni az Alföldről, bemutatja az ősréteket, a pusztai növényzetet; külön fejezetben tárgyalja az árvalányhaj telepeket, az Alföld fáját (=akác) és többször találkozunk Petőfi és Arany idézetekkel. A kötet második részében az Alföld községeit és városait mutatja be, ezek között szerepel Kecskemét leírása is.

A magyar haza földrajzi és néprajzi jellemképekben a következőket öleli fel: határok, hegyek, tájképi szépségek, a Duna, a Tisza, mellékfolyók, tájalakítás, "munkás vizek", állóvizek, tavak, gyógyvizek, csodakutak, városok és népességük, a nemzeti ipar földrajzi eloszlása, népmozgalom Magyarországon. (Nem szorítkozik szigorúan statisztikai adatokra, sőt ilyen megfogalmazásokat is találhatunk a szövegben: "Olyan a mi hazánk áldott földje, mint Itália meg Hindosztáné: érett kalásza, teje-méze, nemes ércze mindig csalogatta a hegyeken túl lakó népeket s azok hol békésen, hol fegyverrel a kezökben, de egyenlő vágygyal a szívükben törekedtek rá, hogy a boldogság eme fészket birtokba vegyék. Magunk is úgy jöttünk ide 1006 év előtt és nem voltunk sem az elsők, sem az utolsók, kiknek szemét ez a szép haza megvette. Ki tudná ma számba venni, hogy a legmohosabb múlt idők kezdete óta hány lélek volt itt a beköltöző?") A csodakutak felsorolásában a Kecskeméten ismert Kaszap kútját is megtalálhatjuk.

Külön is említendő egy terjedelmes fejezet, amely **Hazánk nozogeografiájából** címmel országos áttekintést ad rengeteg adattal a hazánkban a 16. századtól kezdve előfordult járványokról, pusztító betegségekről (pestis, kolera, tífusz, orosz nátha, influenza-félék, himlő, bélpoklosság, skarlát, vörheny, szamarhurut, difteritisz, hagymáz, torokpenész, tuberkulózis, kanyaró), érintve a kapcsolódó témák teljes körét: eredetük, hatásuk, orvoslási kísérletek, költségek, egyéb betegségek, halálozások, előregedés. Részlet a szerző általános megállapításaiból: "Az emberi szervezetet megtámadó betegségek elterjeszkedésének vagy helytállóságának tana ez és kiegészítője a néprajznak. Kelet és nyugot közé ékelt fekvésénél fogva Magyarország az átmeneti forgalomnak tárt kapuja. És kivált ha az egészség rendőrei nem elég éberek, hamar megesik, hogy átkelők fizikai kórányaggal fertőztetik meg népünket – és annak sok emléke él nálunk részint följegyezve, részint a néptudatban, különösen arról az időről, míg határainkat veszteglő intézetek nem védelmezték a Balkán félsziget ellen, mely ránk nézve a Keletet jelenti. A mai egészségrendőri fejlett rendszabályok uralma alatt talán kevés okunk van rettegni Kelet „fekete aszszonyától”, a pestistől, – ha még oly erős is a távol országok népeivel a közlekedésünk. De mikor a magán ember ügyeibe a közjó érdekében a közhatalóság még be nem avatkozott, a köztisztaságra éberem föl nem ügyelt: szabadjában és borzasztóan dúlt az a ragályos és hatalmasan uralomra lépett nyavalya; ezrenként sodorta a védtelen népet, mint a kasza elé került gabona szárerődöt. Szólnak róla a följegyzések és a szóhagyomány bőven.[...] Folyton emelkedik hazánkban 1857. óta az öregek számaránya, noha a szülöttek száma 10,000 között 444, a 60 évet meghaladottaké pedig csak 639. Hogy régenten oly erőre bírtak a nyavalyák kapni, a sok ok között a gyógyszerterek hiányában is kereshető."

A fák birodalmából szereplői Hanusz István legkedvesebb témái közé tartoztak. Ebben a kötetben más tájak és hazai területek jellegzetes fái egyaránt szerepelnek egy-egy fejezettel (akác, alma, narancs, olajfa, eperfa, nyárfa, bükk, gesztenye, hárs, dió, ciprus, tűlevelűek stb.), jellemzőikkel, haszonvételeikkel és a regékkel, népmondákkal együtt. Az élőfa tiszteletének külön fejezetet szentelt. A gyümölcsfa termeléséről szóló fejezetben kecskeméti példákról is írt. Hanusz István egyik érzékeny pontja a fák sorsa volt. Még a főreáliskola 1908/1909. évi értesítőjében megjelent nekrológban is megemlékezett erről az egykori kolléga, Szántó Kálmán: "Egy dolog fájt nagyon szegény öregnek, s arra mindig föl is szisszent, ha a fához nyúltak. 1889-ben a város befásította az udvarunkat, de a hitvány talajban a fácskák nehezen tudtak erőre kapni, újra meg újra kellett őket ültetni. A gyerekeknek először is azt kellett megtanulni, hogy azokba nem szabad fogózni és jaj volt annak, akit mégis rajta kapott, az nyomban kikapta a magáét. Hátha téged ráználak úgy meg! De nem rázta meg." Hanusz István fákkal kapcsolatos gondolatai akár egy 21. századi faültetési kampányban is megállnák a helyüket. "Ki vagyunk vele nyúlva, hogy mi, kik a művelt országokat lakjuk, észszerűbben gondolkodunk, bölcsőbbek vagyunk, mint a vademberek...[...] Az ausztráliai szigetek vadembere, ha gyermeke születik, nem gazdag koma után lát, ki zsíros korozsmával, keresztelői ajándékkal álljon elő, melyen a gyermek jól alszik, ha párnája alá dugják,– hanem újszülötte részére legalább is 3 darab kenyérfát ültet, hogy részére élettökét biztosítson.[...] Lássuk azonban röviden, mennyiféleképp hálálja meg gondviselését csak néhány olyan élőfa is, melyeket valaki úgyszólván költség és fáradság nélkül ültet udvarára vagy háza elé? Tisztán kel föl a nap nyár derekán, éltető sugarai rezegve szűrődnek át a sűrű lombozaton, melyet ablakunk előtt szil és juharfák neveltek, gallyaikon tengelicz, poszáta, czinke, csíz éppen most zengik karban reggeli imájukat, hogy hálát adjanak a jó Teremtőnek az üdítő nyugalomért, melyet éj folytán élveztek. [...] Szomorúan kell bevallanunk, hogy nehezen megy nálunk a faültetés ügye, még inkább az élőfának megőrzése, hol a gyermekek még a hideglelést okozó akácz fűrtökért is vadul tépik, náddal sodorják, téglával hajigálják a fákat. Suhanczok vagdalják ostornyélnak, pipaszárnak, botnak a szebb fák hajtásait és nem annyit, a mennyire talán szükségük volna, hanem a mennyit telhetetlen szemük megkíván. A kis és nagy fanyűvő, rongáló démonok vandalizmusát csak egy módon lehetne megakadályozni, ha t. i. nemcsak az venné védelmébe a fákat, a kinek azok fölött örködné épen hivatalos kötelessége, hanem mindenki, ki csak az élő fának hasznos voltát belátja."

Javaslat a feldolgozáshoz:

- Keressék meg a növények világáról szóló kötetben, milyen volt a méhecskék "étlapja"?

Melyik hónapban milyen növények virágoztak?

- Hanusz István munkájában melyik a Föld legismertebb kultúrnövénye?

- Melyik fát tartották a magyar nemzet fájának, és miért? Mi mindenre volt jó?

- Keressenek verseket, dalokat a magyar nemzet fájáról!

- Keressék meg Hanusz István könyvében annak az állatnak az ábrázolását, amelyik szerepel Kecskemét címerében!

- Melyik fát tartották az Alföld fájának?

- Keressenek Hanusz István könyvében idézeteket az Alföldről (Petőfi, Arany)!

- A csodakutak felsorolásában milyen kecskeméti vonatkozást találhatunk?

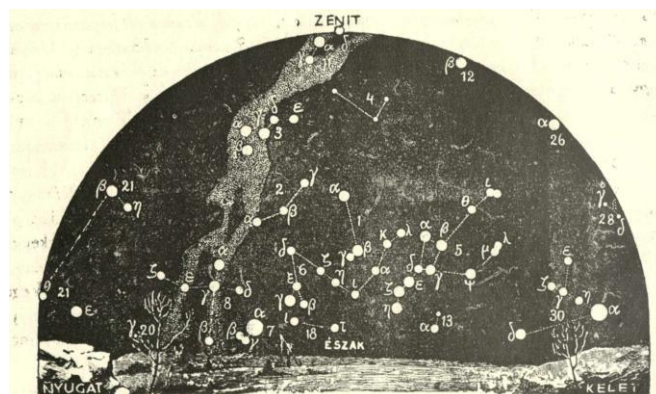
- *Milyen járványos betegségekről írt Hanusz István? Milyen orvoslással kísérleteztek?*
- *Melyik járvány érte el Kecskemétet is?*
- *Keressenek legalább öt olyan fát, amelyikről egész fejezetet írt Hanusz István!*
- *Ki volt az híres magyar fejedelem, aki a család felvidéki birtokán 100 hársfa alatt pihente ki fáradalmait?*

DR. SZÉKÁNY BÉLA: KECSKEMÉT FÖLDRAJZA...

Dr. Székány Béla főreáliskolai tanár és kutató tudományos közleménye jól jellemzi az egykori kecskeméti főreáliskola világát. Az itt közölt ismeretek az egykori diákokhoz is eljutottak, a tanárok számára pedig elvárás volt a részletes beszámolók és tudományos publikációk írása. A szerző **Kecskemét földrajza csillagászati, matematikai és fizikai tekintetben** (22 rajzzal, Kecskemét th. város támogatásával, Kecskemét, 1914.) című munkája különnyomat a Kecskeméti M. Királyi Állami Főreáliskola 1913-1914. évi értesítőjéből. Az ajánlás a kor egyik szaktekintélyének szől: "Nagyságos Dr. Kövesligethy Radó egyetemi tanár úrnak nagyrabecsülése jeléül Székány Béla."

A tanulmány három fő részre tagolódik: csillagászati, matematikai, fizikai. Jellemző, hogy mindegyik középpontjában Kecskemét áll, helyi példákkal, mérésekkel, kísérletekkel is alátámasztva a megállapításokat, és kitűnő szemléltetéssel közelebb hozva a komoly tudományos eredményeket az átlagemberhez és a diákokhoz is. Ugyanakkor bemutatja a korszak neves kutatóinak eredményei, közli az egyes témákhoz tartozó hazai és nemzetközi példákat. A csillagászati részben bemutatja és megmagyarázza a Nap, a Hold és a csillagok látszólagos mozgását Kecskemét város fölött, bemutatja a csillagos eget különböző időszakokban. Megtudhatjuk, hogy Kecskemétről egy év alatt mintegy 47 csillagkép látható, például "Január hó első napján este 9 órakor a csillagos ég északi felén (1. rajz) az *Ursa minor* (Kis-Göncöl-szekér), „rudja“ felfelé irányul [...]." Az évszakok és ezek kezdete kapcsán bemutatja a csillagok állását. Érdekes része a fejezetnek az 1914. július 1. és 1915. július 1. között tapasztalt "égi tűnemények" leírása.

A csillagos ég bemutatására rajzos illusztrációkat is tartalmaz a kötet. Az alábbi rajz azt szemlélteti, hogy Kecskeméten 1914. január 1-én este 9 órakor mit láthattak az égen a kecskemétiiek.

1. A csillagos ég északi fele, 1914. január 1-én Kecskeméten este 9 órakor.

1. Kis Göncöl-szekér (Ursa minor); 2. Cepheus; 3. Cassiopeia', 4. Zsiráf (Camelopardalis); : 5. Nagy Göncöl-szekér (Ursa major)', 6. Sárkány (Draco)', 7. Lant (Lyra); 8. Hattyú (Cygnus); 9. Androméda; 10. Háromszög (Triangulum)', 11. Perseus 12. Szekeres (Aurigaj) 13. Vadász ebek (Canes Venatici) 14. Csősz (Bootes)', 13. Északi korona (Corona borealis)', 16. Kígyó (Serpens) : 17. Kígyótartó (Ophiuchus) 18. Herkules; 19. Sa'. fAquila)20. Delfin (Delphinus)21. Pegazus) 22. Halak fPirces) 23. Kos (Aries).

A matematikai rész fontos témái: Kecskemét geográfiai helyzete, szélességi és hosszúsági körök, nappalok és éjszakák, napkelte, napnyugta. Bemutat egy képzeletbeli kísérletet, amelyben egy repülőgép a Kecskeméten áthaladó szélességi körön végig nyugatnak indulva, kelet felől érkezne vissza Kecskemétre. *"Azon városok és helyek, a melyek fölött a repülőgép áthaladna — azaz Kecskeméttel azonos vagy azt igen megközelítő geográfiai szélességgel bíró városok és helyek, nyugatra indulva a következők. Magyarországon: Dunavecse, Baracs, Siófok, Tihany, Vindornya-Szöllős."* (A sort folytatja a külföldi helynevekkel). Korabeli mérésekről is tudósít a szerző, például: *"Kecskemét = 19° 41' 54" E. Greenwich. A sarkmagasság mérések a kecskeméti m. kir. állami főreáliskola (Jókai-u. 4.) udvarán történtek és pedig három ízben: egyszer 1914. március hó 10-én és kétszer 14 -én este."*

A Fizikai rész című fejezet fő témái: a gravitáció Kecskeméten és környékén, éghajlat, Kecskemét meteorológiája, légnyomás, hőmérséklet, esőmennyiség, az eső évi periódusa Kecskeméten 1873—1905 (összehasonlítás Fiume, Kolozsvár, Huszt, Óhegy és Eperjes városokkal, Kecskemét klimatológiája, széljárás, földrengések. Bemutatja Newton és Eötvös Loránd kutatásait, kísérleteit. Ismerteti a homokos talajon fekvő Kecskemét elhelyezkedését, a rétegvonal vizsgálatok eredményeit, az altalaj jellemzőit. A helyi megfigyelő állomások (pl. földműves-iskola, Miklóstelep) méréseire alapozva adatsorokat közöl a Kecskeméten mért hőmérsékletekről, és ezeket összehasonlító elemzés keretében mutatja be. Hasonlóan jelenik meg a tanulmányban a csapadék mennyisége és eloszlása, eső és havazás, az uralkodó széljárások és a zivatarok előfordulása is. A legfontosabb megállapítások: "Kecskemétnek nyári magas hőmérséklete ismét az erősen felmelegedett Nagy Magyar Alföld hatásáról tanúskodik. A július középhőmérséklete 22'4° C, míg a legmagasabb hőmérséklete pld. 1912. évben július 29-én volt: 32'./1 C. – Kecskeméten egy év alatt majdnem háromszor kevesebb eső esik, mint Fiumében, körülbelül kétszer kevesebb, mint Óhegy és Huszt vidékén, míg Eperjes és Kolozsvár esőmennyiségével majdnem egyezik. Kecskemét Magyarország azon vidékén fekszik, ahol a legkevesebb eső esik, a Nagy Magyar Alföldön, ahol az országnak legkevesebb esőmennyiséget feltüntető városa van: Gyoma 525 m m-es (23 év) átlagmennyiséggel. Kecskeméten úgy, mint Eperjes és Kolozsváron inkább nyári esőzések vannak, míg Huszt, Óhegy és Fiume városokban őszi esőzések. Az eső napi periódusa tekintetében esők Kecskeméten tavasszal, inkább nappal, ősszel pedig inkább éjjel vannak. A zivatargyakoriság maximuma Kecskeméten 1898–1908. évi feljegyzések alapján: a legtöbb zivatar Kecskeméten délután 2 - 5 óra között van, a legkevesebb éjjel 3 - 4 óra között. Az eső hiánya július és augusztusban érezhető legjobban Kecskeméten. Zivataros nap körülbelül 20 van egy évben, a legtöbb tavasz végén és nyár elején. A jégeső elég gyakori és néha tetemes (15—21 mm) átmérőjű jégszemek is esnek."

A tanulmányt rajzok, táblázatok, irodalomjegyzék és jegyzetek egészítik ki.

Külön is fel kell hívni a figyelmet az utolsó fejezet egyik információjára. A meteorológiai adatok ismertetése után szól a várost ért legnagyobb természeti katasztrófákról, a földrengésekről. *Kecskemét földrengéseire vonatkozó adatokat a következőkben foglaljuk össze: a legrégebbi följegyzés nagyobb, katasztrófális földrengésről 1561. év február 12 és március 1 közti időből való, azután feljegyzett dátumok: 1873. év április 22-én reggel negyed 4 óra; 1810. január 14-én este és éjjel; 1829. június hó 25 éjjél; 1865. január 19 este fél 9 óra és január 28 este 9 óra; 1908. május 28, és végül 1911. július 8 éjjel 2 óra. Ez utóbbi, 26 vármegye területére kiterjedt..."* A katonai térképen ez a hely a Baranyi-tanya, azelőtt Csormatanya. Ennek közvetlen környéke magába foglalja Kisnyírt, Úrihegyet, Kecskemét város nyugati és északi részét, Máriahegyet, Katonatelepet és Talfája- dűlőt.

FÖLDRENGÉS KECSKEMÉTEN 1911-ben

A dr. Székány Béla tanulmányában utolsóként említett földrengésről várostörténeti jelentősége miatt részletesebben is megemlékezünk. 1911. július 8-án hajnali 2 óra 10 perckor rövid ideig tartó, változó irányú földrengés riasztotta fel álmukból Kecskemét város lakóit. Ez volt a Magyarország történetében számon tartott három legnagyobb földrengés egyike, hasonló mértékű az 1956. évi dunaharaszti természeti katasztrófához. A kecskemétinél nagyobb rengést és pusztítást csak az 1763. évi komáromi földrengés idején észleltek. Nem sokkal korábban, 1908. május 28-án is volt kisebb erejű rengés. 1911-ben a földrengés epicentruma Kecskemét észak-nyugati részén volt, de a természeti katasztrófa ugyanabban az időpontban más településeken is érezte hatását (Budapest, Nagykőrös, Kölesd, Fülöpszállás, Bonyhád, Hatvan, Kajdács, Szentés, Paks, Rákoscaba, Tiszaföldvár, Esztergom, Bácsalmás, Hódmezővásárhely, Szabadka és Palicsfürdő, Szolnok, Kiskunfélegyháza, Baja, Gödöllő, Kiskunhalas, Kiskőrös, Tizsakürt, Üllő, Újpest, Monor, Budakeszi, Pilis, Vecsés, Monor, Abony, Dunavarsány, Solymár, Sárbogárd, Albertirsa, Cegléd, Zombor, Jászberény, Orosháza), és Bécstől Temesvárig jelezték a szeizmográfiai készülékek.

Kecskemét 1911-ben az ország egyik legjelentősebb városa. A századfordulón tapasztalható gazdasági fellendülés a kultúrában és a városépítészetben is maradandó értékeket eredményezett. A kor stílusa, a szecesszió nemcsak az épületeken, hanem szinte az élet minden területén megjelent. 1911-ben már világhírű volt a kecskeméti szőlő és gyümölcs, a várost és polgárait a megtartó erő és a gyarapodás jellemezte. Számos korabeli nagyrendezvény is Kecskemétre irányította a figyelmet, mint például az országos dalostalálkozó, vagy a földrengés előtt két héttel, hatezer vendéggel megrendezett Országos Gazdakongresszus, amelynek keretében felavatták a Rákóczi úton a Kaszinó és a Gazdasági Egyesület székházát. A Vasárnapi Újság kecskeméti felvételekkel illusztrált tudósításának megfogalmazása szerint: „Egy ma szinte példátlan fejlődés gyönyörű lendületében érte a katasztrófa ökolcsapása Kecskemétet...”

A város egyik helyi kiadványa, a Kecskeméti Nagy Képes Naptár így idézte fel az eseményt: „...a föld alatti morajlás, a recsegés, ropogás olyanszerű volt, mintha az ég és a föld tört volna össze. A tárgyak súrlódtak, táncoltak, halomra dőltek: az építmények falai morzsolódtak és törve, zúzva omlottak egymásra, mintha nem szilárd testek, hanem pöhölyszerű, lenge tárgyak lettek volna. Emberek és állatok riadtan, ösztönszerűen futottak a szabadba. Az alvó város néhány pillanat alatt az ég alatt termett hajadonfövel, mezítláb, pőrén, ahogy az ágyból kiugrott... Sokan ágyneműt, pokrócot, subát és egyéb ruhadarabokat terítettek a földre és ott töltötték az éjszakát, nagyon sokan pedig a sétaterek gyöpös pázsitján kerestek nyugvó helyet és ott virrasztottak vagy ott aludtak. Az istállóban megkötözött állatok bőgtek, nyerítettek, ordítottak, a szabadban lévők kirohantak az udvarokba, a tanyákon kint legelő jóságok szétriadtak és éppen úgy átéreztek a rettenetes katasztrófa hatását, mint az emberek, sőt a madarak is ezrével röpködtek a levegőben...”

Több korabeli újságcikkben is idézték azoknak a szemtanúknak a beszámolóit, akik a környékből lovaskocsikon igyekeztek be a városba a földrengés időpontjában. A különböző irányokból érkezők szerint a földrengés előtt villámláshoz hasonló hatalmas fénynyaláb csapott föl az égbolton. „A hajnali órákban a gyümölcspiacon, a Széchenyi téren már gyülekeztek az árusok. Végignézték, hogy a katolikus egyház bérházának tetejéről hogy hullottak a faldarabok és szobrok, s mikor az első rémületből valamennyire magukhoz tértek, eladták vagy otthagyták a gyümölcsüket és siettek haza...” –jegyezte föl Sándor István, az újjáépítés szervezésével megbízott főjegyző. A város határában is riadalmat keltett a földmozgás, a kisnyíri gabonaföldeken öt-hat méter mély földnyílásokat észleltek, amelyekből kék színű homok tört a magasba. A földrengést követő napokban a katonaság

segítségével kezdték meg a romok eltakarítását. A károk felmérésére becslőbizottságokat alakítottak, utcáról utcára haladva mérték fel a lakóházak és egyéb épületek állapotát. A veszélyesnek ítélt házakra és közintézményekre kilakoltatási rendeletet volt érvényben. A rendőrkapitányság a templomokat is bezáratta. A földrengést követően gróf Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök és kísérete is helyszíni szemlét tartott Kecskeméten.

A legsürgősebb kiadások fedezésére a város segélyeket adott, és szervezte a helyreállító munkát. Az államtól külön támogatást kaptak az egyházak és a piarista rend, ezen felül a város hatmillió korona kölcsönt kapott. Ezt részben a városi tulajdonú épületek helyrehozására, részben a magánszemélyek segítésére kellett fordítaniuk, anyagi helyezettől függően kamatmentes vagy kamatos kölcsön formájában. Kecskemét 1911-ben főispáni székhely is volt; gróf Ráday Gedeon főispán maga is sokat tett a károk enyhítéséért (1917-ben ezért választották díszpolgárrá.) Kada Elek polgármester széleskörű kapcsolatait is felhasználta az újjáépítés érdekében. A kárbecslési és segélyezési ügyek fő szervezője Sándor István főjegyző volt, aki a Kada Elek által jegyzett beadványokat is megfogalmazta. A kormányhoz írt felterjesztésben így összegezték a földrengés sújtotta Kecskemét helyzetét: „...a város és a lakosság nemcsak tőkében veszített sokat, de közvetett kára is igen nagy. Ugyanakkor csökkennek a városi bevételek, amikor óriási, rendkívüli kiadásokat kell tenni. Megcsappant a vállalkozási kedv, idegenek félve jönnek Kecskemétre és félve tartózkodnak itt, a hitelviszonyok általában is megromlottak...” A földrengést követő hónapokban széleskörű társadalmi segélyakció bontakozott ki, fontos szerepet vállaltak az egyházak és a korabeli civil szervezetek. A helyi sajtó rendszeresen hírt adott a beérkezett adományokról, a Kecskeméti Nagy Képes Naptár 1912. évi kötete pedig az addigi adományozók teljes jegyzékét közölte. (Szabadka városa azonnali 1000 korona adománnyal segített.) A legtöbben igyekeztek minél előbb, saját erőből felújítani sérült lakóházaikat, segélyért csak a leginkább rászorultak fordultak a városhoz. A városi középületek helyreállítási munkáit a tervező építészek – pl. Lechner Ödön, Jánszky Béla – irányították. A város, a közintézmények és a lakosság anyagi erejét a földrengést követő években az újjáépítés vette igénybe. A július 8-át követő hetekben átmenetileg gondot jelentett az építőanyag ellátás, sőt a megfelelő szakemberek hiánya is. A katasztrófa vámszedői közé tartoztak azok az élelmes „vállalkozók”, akik kőművesnek, ácsnak adva ki magukat, magas áron vállaltak építőipari munkákat. A későbbiekben más vidékekről, például Kolozsvárról érkeztek szakiparosok. A munkaerőhiány a mezőgazdaságban is megemelte a napszámhátréket, és általános drágaság uralkodott az élelmiszerpiacon is.

A földrengés minden területen óriási károkat okozott. Több nagyszabású terv megvalósítása elmaradt, nem épült meg többek között a Vásárcsarnok és az Országos Elmegyógyintézet. A nagy városrendezési munkák, a főtér kialakítása és a Rákóczi út kiépítése után az egyik legfontosabb beruházás a városi vízvezeték rendszer lett volna, az adott körülmények között azonban erre nem kerülhetett sor, és a háború utáni időkre halasztódott. A Rákóczi út végére, még a földrengés előtt, Lechner Ödön tervezett egy impozáns víztornyot, amelyet egy Rákóczi emlékművel kapcsolt össze. Kada Elek polgármester a földrengést követően megbízta Lechnert a torony földrengésbiztossá történő áttervezésével. A Vasárnapi Újság hasábjain Kada Elek még 1912-ben is bizakodóan írta: „...kétségtelenül oly elsőrangú művészi hatása lesz, hogy az nemcsak a városnak, hanem az egész országnak egyik építészeti nevezetességét fogja képezni. A toronynak építéséhez most fognak hozzá.” A monumentális mű ennek ellenére nem valósult meg, hiszen a földrengés évében a közvetlen helyreállítási munkák élveztek prioritást, 1913-ban pedig meghalt Lechner Ödön és a tervet dédelgető Kada Elek polgármester is. Ugyancsak elmaradt a Duna-Tisza csatorna megvalósítása, természetesen ennek csak részben oka a földrengés, hiszen országos jelentőségű, nagyszabású beruházásról lett volna szó. Az 1911 márciusában benyújtott tervek szerint, ha a hajózható csatorna egyik kikötője Kecskemét mellett épül, a város ingyen

területet biztosít és anyagilag is hozzájárul az építkezéshez. A református egyház iskolalapotája, az Újkollégium, a földrengés miatt némi csúszással, de megvalósult. Ennél az épületnél, és a továbbiakban minden nagyobb építkezésnél fokozottan figyeltek a biztonságra, a vasbeton használatára. Nem sokkal később felépült a Mátyás király téri elemi népiskola, majd az új főreáliskola is, a Rákóczi úton pedig a mozi, a „Városi Mozgó.” Kecskemét városa már a földrengés évében megkezdte az előkészületeket földrengésjelző állomás létesítésére. A földrengés tudományos elemzésével számos korabeli szakember foglalkozott, és több tucat publikáció látott napvilágot.

A váratlan természeti katasztrófa a városfejlődés legszebb, felfelé ívelő szakaszában érte Kecskemétet. Kitartó munkával és összefogással, állami és társadalmi segítséggel sikerült a károk helyreállítása és több korábbi terv megvalósítása. Az 1911-es esztendő, a földrengés éve azonban egyúttal az „aranykor” végét is jelentette a város számára.

Javaslat a feldolgozáshoz:

- *A rajzos illusztrációk tanulmányozása, összevetés mai ismeretekkel, személyes tapasztalatokkal.*
- *Kapcsolatfelvétel a Kecskeméti Planetáriummal, tanulmányi kirándulás, foglalkozás.*
- *Séta a Kecskemét városban elhelyezett bolygósobrokhöz (Naprendszer-szobrokhöz).*
- *Régi és mai kalendáriumok, naptárak tanulmányozása (napkelte, napnyugta)*
- *A korabeli főreáliskolai mérések és kísérletek helyszínének megkeresése.*
- *Szakirodalom és régi cikkek keresése Kecskemét régi időjárásáról. Ugyenebben a témában szóbeli gyűjtés idősebb családtagoktól, rokonoktól.*
- *A kecskeméti földrengés kapcsán keressenek helyneveket dr. Székány Béla tanulmányában!*

A KECSKEMÉTI ORSZÁGOS DALOSÜNNEP ÉS EMLÉKALBUMA

A virtuális kiállítás egyik jeles darabja a Kecskeméti Országos Dalosünnep Emlékalbuma, amely Göndöcs István szerkesztésében és kiadásában jelent meg a rendezvényt követően. Göndöcs István a Magyar Dalosegyesületek Országos Szövetségének titkára, a Magyar Dal- és Zeneközlöny szerkesztője volt. A bevezetőben lelkesen méltatta kecskeméti hagyományokat: "Kecskemét városa már régi idők óta erős vára a magyar dalnak, hiszen ennek a méltán "hírös városnak" lelkes közönsége körében már egy félszázad óta működik és virágzik az országnak egyik legrégebb és legjelesebb dalárdája, s amidőn ez a nemes város most ritka áldozatkészséggel és igazi magyar vendégszeretettel az ország minden részéből ide sereglett magyar dalosokat látja vendégül, hogy a XVIII-ik országos dalosverseny keretében ünnepet szenteljen a magyar dalnak: ezzel újabb fényes bizonyítékát adja annak, hogy teljes mértékben méltányolja a magyar dalművészetnek nemzeti szempontból való kiváló nagy hivatását s a saját részéről szívesen megtett mindent annak előmozdítása és az országos dalosünnep minél fényesebbé tétele érdekében.[...] A magyar dalosok serege lelkesült örömmel vonul be Kecskemétre, hogy bemutassa a dalművészetben való újabb előhaladását, s a Bánk bán halhatatlan nevű szerzőjének: Katona Józsefnek hazafias erényekben gazdag szülővárosa előtt hódolattal hajtva meg zászlóit, a rokoni érzés meleg szeretetével kiáltja: Üdvözlét Kecskemét!"

A rendezvény az első világháború előtti Kecskemét emlékezetes eseménye volt. Kada Elek polgármesterségének évei az alkotásokban gazdag időszakot jelentettek Kecskemét számára. Ekkor alakították ki a történelmi belváros mai arculatát, és a háború előtti években épültek azok a paloták, közintézmények, amelyek ma is kulturális örökségünk legértékesebb részét képezik. A 20. század első évtizede bővelkedett olyan rendezvényekben, amelyek a gazdaságilag és kulturális téren is megerősödött város értékeire és vonzerejére hívták fel a figyelmet. Ekkor zajlottak a mai nagyrendezvények, fesztiválok előhírnökeinek is tartható kulturális találkozók, tömegeket vonzó programok. Ezek közül kiemelkedik az 1909. augusztus 15-18. között megrendezett Országos Dalosünnep.

A kárpát-medencei városok több évtizedes hagyományokra visszatekintő rendezvényének az volt a hivatása, hogy a nemes versengés keretében népszerűsítse a dal-és zenekultúrát és erősítse a városok kulturális kapcsolatait. A versenyek és kulturális programok elsősorban azokban a városokban kerültek megrendezésre, amelyekben hosszabb ideje működtek polgári dalkörök, dalárdák, kórusok, zeneegyletek, – mint a helyi kulturális életet és a polgári értékrendet formáló fontos közösségek. Kecskemét is részt vett ezeken a találkozókön, hiszen két jelentős dalárda, több kisebb együttes és zeneiskola is működött a városban. A rangos dalfesztivál rendezésének jogát 1909-re nyerte el a város. A Dalosünnep óriási városi és civil szervező munkával valósult meg. Túlzás nélkül mondható, hogy a korabeli Magyarország egyik legjelentősebb kulturális rendezvényére került sor Kecskeméten. Helyi főszervezője Sándor István főjegyző volt, fővédnökei többek között Kada Elek polgármester és a Bécsben élő Ferenczy Ida, Erzsébet királyné felolvasónője.

A Dalosünnep az első olyan rendezvények közé tartozott, amely jól megtervezett arculatot kapott, pl. művészi könyvomatós plakátot jelentettek meg. Az egykori Népliget területén épült fel az alkalmi dalcsarnok, amelynek méreteire jellemző, hogy az 1500 dalos résztvevőn kívül 6000 vendég befogadására volt alkalmas. A dalünnep utolsó napján, az összkarok előadásán 2000 dalos lépett föl egyszerre. A vendégek elszállásolása a Beretvásban és a Royal (Dunszt) Szállodában, valamint magánházaknál történt. 1909. augusztusában a magyar városok dalárdái a legnagyobb meglepéssel töltötték el több napot Kecskeméten és vitték magukkal a város jó hírét. A verseny első díját a kassai dalosok nyerték. A versenyprogramok és műsorok mellett a kor szokásainak és az egyesületek hagyományainak megfelelő ceremóniákra is sor került. A résztvevő egyesületek és körök zászlóinak koszorúzási ünnepségén közreműködtek a város művészetkedvelő ifjú hölgyei, akik viszonzásként szerenádokat kaptak a vendégektől. A dalünnep keretében került sor a Kecskeméti Dalárda zászlóavatási ünnepségére. Sándor István értékelése szerint a rendezvény nemcsak a szűkebb szakma számára volt jelentős. "...E dalünnep nagy idegenforgalmat csinált, Kecskemét hírét szerte az országban nagyban öregbítette, de gyakorlati haszna is volt. Az országos dalosverseny négy napján 4000 ember élt Kecskeméten, és vette igénybe a vendéglőket, amit az élelmiszerek előállításával foglalkozó mindenfajta üzem és termelés megérett, büszkék lehetünk rá, hogy feladatát mindegyik szépen látta el." A Dalosünnep és néhány korábbi találkozó tárgyi emlékeit a Katona József Múzeum történelmi gyűjteménye őrzi. Ezek között található a kecskeméti által szerzett díjak, fém babérszörűk, serlegek. Kiemelkedő műtárgy a Kecskeméti Dalárda 1909-ben felszentelt zászlója, amelyet a feliratokon kívül az ország és a város címere, valamint gazdag hímzés díszít. Fennmaradt több zászlószalag is, többek között a Ferenczy Ida által adományozott, amelynek felirata: "A nemzeti öntudat erősítésére ápoljátok a magyar művészetet." A dalosverseny megrendezésére 1909-ig a következő városokban került sor:

- I. Budapest 1870. augusztus 19-21.
- II. Nagyvárad 1872. szeptember 5-9.
- III. Kolozsvár 1874. augusztus 28-30.

IV. Szeged	1876. augusztus 17-21.
V. Kolozsvár	1880. augusztus 18-21.
VI. Debrecen	1882. augusztus 16-21.
VII. Miskolc	1884. augusztus 6-11.
VIII. Pécs	1886. augusztus 11- 16.
IX. Szeged	1889. augusztus 15-19.
X. Budapest	1892. augusztus 15-19.
XI. Fiume	1894. május 12-15.
XII. Budapest	1896. augusztus 15-16.
XIII. Arad	1898. augusztus 12-15.
XIV. Kassa	1901. augusztus 16-18.
XV. Temesvár	1903. augusztus 20-24.
XVI. Szombathely	1905. augusztus 12-15.
XVII. Eger	1907. augusztus 15-18.
XVIII. Kecskemét	1909. augusztus 15-18.

A rendezvényt követően jelent meg két füzetben (gyűjteményekben általában egybekötve található) az Emlékalbum. Az első részben kapott helyet a tájékoztató útmutatás, az érkezés, a bevonulások és a koszorúzások rendje, részletes programja, a kecskeéti Nagybizottság tisztikarának és tagjainak névsora, a versenyzők és résztvevők névjegyzéke, elszállásolása és a vasúti menetrendek. A második részben található a fővédnökök és kiemelt vendégek (pl. Gróf Zichy Géza, dr. Bárczy István, Kada Elek, Ferenczy Ida) fényképpel ellátott életrajza, az Országos Magyar Daláregyesület működésének története 1867-től 1909-ig, valamint a korábbi dalosversenyek fontos adatait tartalmazó összefoglaló táblázat. Helyet kapott Kecskemét, a Kecskeméti Dalárda, a Polgári Daloskör, a helyi szervezők és szereplők bemutatása is (Pl. Sándor István, Burdács Rezső, Kacsóh Pongrác, Káldy Gyula, Mihó László). A dalünnep eseményeit a legteljesebb részletességgel közölte. Megjelentek az albumban a beszédek, a koszorús hölgyek és a díjazott csoportok fényképei, a dalárdák és tisztviselők névsorai, valamint a Kecskeméti Városi Dalárda jubileumi és zászlószentelési ünnepélyéről szóló tudósítás.

Ennek az albumnak köszönhetően Kecskemét egyik kiemelkedő kulturális rendezvénye kivételesen jól dokumentált, a kiadvány adattár és monográfia értékkel bír, az érdeklődők és szakemberek számára egyaránt hasznos adatsorokkal szolgál.

Javaslat a feldolgozáshoz:

- ***Keressék meg térképen azokat a városokat, ahol rendeztek országos dalosversenyt!***
- ***Ezek közül melyek vannak a mai Magyarország határain túl?***
- ***Keressék meg a kötetben a kecskeméti kötődésű zeneszerzők, karmesterek, egyesületi tisztviselők nevét!***
- ***Keressék meg a korabeli szállodák és éttermek nevét! Keressék meg ezeket a mai Kecskemét belvárosában!***

ZENEOKTATÁS KECSKEMÉTEN

Kecskeméten a szervezett iskolai zeneoktatás kezdete az 1860-as évek elejétől számítható. A református főgimnáziumban és a piarista gimnáziumban egyaránt ettől kezdve az iskolai órarendben folyamatosan szerepelt a zeneoktatás, és mindkét intézmény ifjúsági zenekart is fenntartott. A két egyházi intézmény példáját 1887/88-tól a főreáliskola is követte. 1883-ban Szabados (Stoll) Géza főgimnáziumi tanár, korábban színházi karmester, önálló „zenede”, zeneiskola működtetésére kapott engedélyt a vallás-és közoktatásügyi minisztériumtól. Szabados Géza ezt megelőzően 1876-tól a katolikus főgimnázium, 1878-tól a polgári leányiskola ének-és zenetanára. A nagy anyagi áldozatokkal megnyitott magán zeneiskolát 10 évig tartotta fenn. A rendszeres helyi zeneoktatás megalapozójaként tarthatjuk számon.

A városi közgyűlés 1884-ben úgy határozott, hogy évi 500 forinttal segíti az intézmény működését mindaddig, míg önálló, városi fenntartású iskola létesítésére nem kerül sor. A támogatás feltételei közé tartozott, hogy a zeneiskola tulajdonosa szakértő zenetanárt tartson maga mellett, és a város által kiküldött 6 tagú felügyelő bizottságnak évenként bemutassa az órarendeket, s a tanárok alkalmazását jóváhagyassa. Az olcsó tandíjak miatt vonzó volt az intézmény, de magán jellege és csekély anyagi ereje miatt a város csak ideiglenes jellegűnek tekintette, és amint lehetőség nyílt rá, a kor igényei szerinti zeneiskolát létesített.

A városi közgyűlés 1893. október 20-iki határozata alapján 1894. szeptember 1-től kezdhette meg működését az önálló városi zeneiskola, kezdetben az igazgató és mellette egy tanár alkalmazásával, két tanszak (zongora és hegedű) indításával. A tanárok fizetését első ízben 1897-ben emelték, szerény mértékben. A helybeliek érdeklődését és igényeit jelzi, hogy a 31 tanulóval indított intézménybe a második tanévben már 55 diák jelentkezett, 1897/98-ban pedig 89. Újabb tanszakokat (gordonka, cimbalom) kellett indítani, és a század végéig a tanárok száma is öt főre emelkedett. A kecskeméti zeneiskola tantárgyait és azok beosztását a vallás-és közoktatásügyi minisztérium más városok számára is ajánlotta, és államsegélyben is részesítette az intézményt. A zongora és hegedű tanszakok anyagát tíz évre, a cimbalomét hat, a karénekét 3 évre osztották be. A fő tantárgyként szereplő hangszerek mellett zeneelmélet, hangjegyzírás, összhangzattan, alaktan, zenetörténet és zeneesztétika voltak a kötelező tantárgyak. Az iskola ideiglenesen az Óbester-házban kapott elhelyezést, öt tanterem használatával. Az intézmény első igazgatója Szent-Gály Gyula tanár és zeneszerző volt, aki a szervezés munkáját is végezte. Bölcsészetet és jogot tanult, a premontrei rend tagja volt, majd kilépése után egy szintársulathoz csatlakozott. Ezt követően végezte zeneakadémiai tanulmányait. 1893-ban szerzett diplomát és még ebben az évben Kecskeméten telepedett le. 1909-ig volt az iskola igazgatója. A piarista gimnáziumban és a polgári leányiskolában is tanított éneket. Aktívan részt vett a helyi közéletben és a kulturális életben, a korabeli kulturális egyesületek munkájában. A Zenekedvelők Egyesületének igazgatója, a Polgári Daloskör karnagya, a Katona József Körnek és az Országos Magyar Dalosegyesületnek is választmányi tagja volt. Zeneszerzőként, színpadi művek szerzőjeként is népszerű volt. Kecskeméti évei alatt ismertté lett a neve Kada Elek polgármesternek a budapesti Király Színházban majd Kecskeméten is bemutatott Helyre asszony című színpadi műve kapcsán is; mivel ő volt a darab betétszámainak zeneszerzője. 1909-től a miskolci zeneiskola igazgatója lett. A kecskeméti zeneiskola történetének kezdeteit önálló kiadványban foglalta össze. A kecskeméti városi zeneiskola története és eddigi működése. Kecskemét, 1896.)

Szabados Géza magániskolájában és Szent-Gály Gyula igazgatósága alatt a városi zeneiskolában is tanított Bordeaux Géza zeneszerző, zenetanár, aki 1890-ben telepedett le Kecskeméten. Átmenetileg önálló iskolát is fenntartott. A városi zeneiskolában nyugdíjazásáig, 1912. szeptemberig tanított, majd Kolozsvárra költözött (az első világháború után visszahonosította magát). 1905-ben a Magyar Zeneszerzők Társasága megbízta egy

zeneszerzők tanítására alkalmas katalógus készítésével. A Kecskeméti Napló zenereferenseként is dolgozott.

1910-től M. Bodon Pál (Mihályfalusi) vette át a zeneiskola vezetését, és 1949-ig folyamatosan ő volt az igazgató. Ezalatt nemcsak az iskola jó hírét növelte, de a város zenei életét is erősítette, irányította. Jól képzett, tehetséges zeneszerző és tanár volt. Diplomáját 1908-ban szerezte a Zeneakadémián, majd külföldi tanulmányokat folytatott. 1907 nyarán részt vett Bartók Béla erdélyi népdalgyűjtő útján. Korábban Bécsben zongorakészítést is tanult. Kecskeméten zeneelméletet, összhangzattant, zeneszerzést és karéneket tanított, alkalmanként előadott a zongora és hegedű, a fa-és rézfúvós tanszakon, később még több hangszer tanításában részt vett. Hivatalba lépését követően a kecskeméti városi közgyűlés már 1910. augusztus 30-án olyan intézkedéseket tett lehetővé, amelyek korszerűek és előremutatóak voltak a zenei oktatás területén. Új álláshelyet biztosítottak, csoportos hangszeroktatást szerveztek, lehetővé tették a felnőttek zeneiskolai tanulmányait vizsgakötelezettség nélkül, több osztályban kötelező melléktárgy lett a zongora. A két világháború közötti kecskeméti zenei események közül számos az ő szervező munkájához kötődik. Írásaival kinevezésétől kezdve a helyi lapokban is találkozhattak a kecskemétiiek.

A zeneiskola Szent-Gály Gyula által szerkesztett értesítői a kecskeméti iskolatörténetnek és a századforduló zenei életének fontos forrásai. Közölte az iskola számára adományozott könyvek, kották jegyzékét, hírt adott a hangversenyekről, városi ünnepekről. 1896-ban az iskola részt vett a millenniumi kiállításon, amelyen szerepelt az iskola története, fotók a tantermekről és a tanárokról, zenei művek és tankönyvek, köztük Szent-Gály Gyula Zeneelmélet című műve. Érdekes tanulmányt közölt az Értesítő 1901-ben Társadalmunk és a zene címmel. „Valóban lehangoló az a látvány, melyet zenei életünk tengődése a tősgyökeres magyar vidékeken nyújt, főleg, ha összehasonlítjuk vegyesajkú, különösen németek által lakott városaink fejlettebb, élénk zenei életével.[...] A legfőbb tényező, az állam kezébe vette immár az ügyet. Reményünk lehet, hogy végre megtaláljuk segítségével azt az utat, melyen a biztos siker elé haladhatunk.” A cikk megállapítása szerint egyre népszerűbb a zeneiskola, kevesebb a kimaradás, kialakult a rendszeres zenetanulás igénye. A létszám ingadozásának okát abban látta, hogy három zeneiskola és 20-25 privát mester között oszlik meg a zenét tanuló ifjúság.

A virtuális kiállítás részét képező, digitalizált zeneiskolai értesítők alapján 1942-ig követhetők a kecskeméti zeneiskolai oktatás részletei.

Javaslat a feldolgozáshoz:

- Gyűjtsék ki az iskolai értesítőkből a kecskeméti zeneiskolai igazgatók és tanárok névsorát!***
- Milyen hangszereken tanulhattak a régi kecskeméti zeneiskolások és milyen tantárgyaik voltak?***

Készítette: Székelyné Kőrösi Ilona